

Resim ve Mekan Arasındaki İlişki: İlham Veren Projeler

Rabia Köse Doğan

Selçuk Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü
rabiakose@selcuk.edu.tr

“Çocukken herkes bir sanatkardır, zor olan yetişkinen sanatkar kalabilmektir.”

Pablo Picasso

1950’li yıllardan sonra hızla ilerleyen sanat ve mimarlık ilişkisi, 2000’li yıllara gelindiğinde resim, müzik, heykel, sinema gibi sanatın her alanıyla, mimarlık ve içmimarlık mesleklerini yakın ilişki içinde kılmaktadır. Giorgio Vasari ile tanımlanan sanat ve yapı birlikteliği, Kant ve Hegel’in söylemleri ile gelişmiş, sanatçıların ve ünlü mimarların eserleriyle hız kazanarak, sürmektedir. Çalışma kapsamında resim sanatının mimarlık ve iç mimarlıkla ilişkisi örnekler üzerinden anlatılacaktır. Ünlü ressam Mondrian, El Lissitsky, Theo van Doesburg, Picasso, Kandinsky’den yıldız mimar Zaha Hadid ve ressam-mimar Nafi Çil’e kadar resim ve mekan ilişkisi örnekler üzerinden açıklanacaktır. Bu ilişki, 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılında Konya-Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 1.Sınıf öğrencilerinin İç Mimari Proje-2 dersi kapsamında akademisyen ressam-mimar İlham Enveroğlu’nun 2000-2003 yılları arasında yaklaşık 50 adet resimden oluşan “Asianadolu” isimli serisinden tablolar seçilerek, form oluşturma sürecinde proje altlığı olarak kullanılmıştır. Çalışma kapsamında, projenin nasıl geliştiği detayları ile anlatılacak, sonuç ürünlerine yer verilecektir. Sonuç olarak, resmin projeye form oluşturma sürecindeki katkısı, öğrenciler açısından resim ve iç mimarlık arasındaki ilişkiyi kurmalarını sağlamış, yaratıcılık yönlerini geliştirmiş, özgün düşünme yeteneklerini oluşturmuş ve bir sanat yapısı ile iç içe olmalarını sağlamıştır. Bu çalışma akademisyenlere eğitim sürecinde, tasarımcılara ise form oluşturma düzeyinde katkı sağlayacak niteliktedir.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Resim, İç Mimarlık, Proje, Eğitim.

ABSTRACT

The connection between arts and architecture has advanced greatly after 1950s and in 2000s, it has become closely related to such artistic areas as painting, music, sculpture

and cinema in cooperation with architecture and interior architecture. This cooperation of arts and structure, defined by Giorgio Vasari, has improved by the discourses of Kant and Hegel and still continues with the artistic pieces of artists and famous architects. In this study, the connection between painting and architecture and interior architecture will be explained with examples. This connection of paintings and space will be covered with examples from famous painter Mondrian, El Lissitzky, Theo van Doesburg, Picasso, Kandinsky to star architecture Zaha Hadid and painter-architect Nafi Çil. In this study, paintings from the exhibition named "Asianadolu" by academician painter-architect İlham Enveroğlu, consisted of 50 pieces picture, between 2000-2003, are selected by first year students of the department of Interior Architecture and Environmental Design in Faculty of Fine Arts in Konya Selcuk University in their Interior Architecture Project-2 course during 2014-2015 education year, and used as a project base when creating forms. In the study, the development process of this project will be explained in detail and final products will be covered. Consequently, the contribution of painting into the project when creating forms has enabled students to establish better connections between painting and interior architecture, improved their creative aspects, originated a unique way of thinking and provided them a chance to be intertwined with an artistic area. This study will contribute academicians in their education process and designers when creating forms.

Keywords: Art, Painting, Interior Architecture, Project, Education.

GİRİŞ

Sanat bir varoluş biçimidir, yaratıcılıktır, tutkudur, düşüncenin açığa çıkması, içsel bir bakıştır. Bazen bir düşün gerçek olması bazen bir gerçeğin hayal dünyasına taşınmasıdır. Varolan eserle, yaşamak ve yaşatmaktır. Bütün bu derin izleri bizlere yükleyen sanat ve sanatın dalları ile disiplinler arası iletişim son 50 yılda büyük bir hız kazanmıştır. Kandinsky'nin bir tablosuyla hayat bulan çok amaçlı bir kompleks, Beethoven'ın senfosinden ilham alınarak yapılan bir cephe tasarımı, Gaudi'nin Sagrada Familia'sın da görmeye alıştığımız baş döndüren heykellerin içinde saklanan yapı, Binbir Gece Masalları dizisinde rol alan ve bizleri etkileyen mimar Şehrazat karakteriyle, aslında sanat farkında olmadan da ne kadar da hayatın ve mimarlığın içinde...

Sanat sanat için mi? Yoksa sanat toplum için mi? Söylemleri bir kenarda dursun, sanat aslında mimarlık ve mekan içindir tartışmasını bile gündeme getirebiliriz. Sanatın her alanıyla iç içe geçen yapılar ve mekanlar, ayrı bir tarz ve ayrı bir anlatım dilini bizlere sunmaktadır. Belleklerde iz bırakan, baskın yapıların içinden, yüzeyinden, ruhundan aslında sanat doğmaktadır.

1. SANAT VE MİMARLIK-MEKAN İLİŞKİSİ

Hal Foster'ın 2011 yılında yayınlanan Sanat Mimarlık Kompleksi adlı kitabında; yarım yüzyıllık bir süreden beri bir çok sanatçı, resim, heykel ve sinema ile mimariyi iletişimli hale getirdiğini belirtmektedir. Aynı zamanda bir çok mimar da görsel sanatlarla ilgilenmeye başladı. Bazen işbirliği bazen rekabet içinde olan bu karşılaşma, kültürel ekonomi de imge oluşturmanın ve mekanı şekillendirmenin ana ortamı haline geldi. Bu durum sanat müzelerinin etkisinin artmasında önemli rol oynamaktadır. Sanat ve mimarlığın birbirlerine yakınlaştıkları noktada, aynı zamanda yeni malzemelerle, teknolojilerle ve coğrafyalarla ilgili sorunlar ortaya çıkıyor, bu durumda sanat ve mimarlığın ilişkisinin sorgulanmasını da gündeme getiriyor (Foster, 2011).

Antikçağ'dan beri tanımlanan mimarlık formülü:

Mimarlık=İşlev+(Strüktür+Konstrüksiyon)+Sanatsal Değer, olarak bilinmektedir.

Ünlü Rus mimar Felix Novikov mimarlık formülünü:

Mimari = (Bilim + Teknoloji) x Sanat, olarak değiştirmiştir.

Bülent Özer ise Novikov'un önerisini geliştirerek, mimarinin denklemsel sunuluşunu:

Mimari = Fonksiyon x (Strüktür + Konstrüksiyon) x Sanatsal Değer, olarak belirlemiştir (Özer, 2009). Novikov ve Özer'in formülleri incelendiğinde bir mimari eserin sanat değer çarpanı sıfır ise yapının değeri de sıfır olarak görülmektedir.

İtalyan ressam, yazar, tarihçi ve aynı zamanda mimar olan Giorgio Vasari; mimarlık, resim ve heykeli "Tasarım Sanatları" olarak adlandırmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde ise bu sanatlar "Güzel Sanatlar" olarak tanımlanmıştır (Artun, 2011). 1558 yılında Floransa'da tasarladığı Uffizi Palace'ın iç mekanları, duvar ve tavanlarına yapılan resimler için hazırlanmış bir tuval, sergilenen heykeller için hazırlanan bir arka plan niteliğindedir.

1581'de bir İngiliz yazarı; mimarlığı, yapı bilimi olarak tanımlarken, amatör bir eleştirmen olan Sir Henri Watton 1624'de The Elements of Architecture adlı kitabında, mimarlığın Vitruvius'un tanımlamış olduğu "Firmitas, Utilitas, Venustas" yani "Sağlamlık, Kullanışlılık, Güzellik" koşullarına yanıt vermesi gerektiğini belirtiyordu. Alman filozof Kant; sanatı, estetik sanat ve mekanik sanat olarak iki ana gruba ayırıyor, mimarlığı heykelle birlikte estetik sanatın alt gruplarından plastik sanatlar arasına yerleştiriyordu. Kant'a göre heykel ile mimarlık "Plastik Sanat"ın iki temel dalıdır. Yine Alman filozof Hegel'e göre ise mimarlık, sembolik (simgesel) bir sanattır; buna karşılık heykel klasik; resim, müzik, şiir de romantik sanatlar arasındadır. Betonun babası olarak anılan Auguste Perret'e göre "Mimarlık, mekanı örgütleme sanatı" dır (Hasol, 2011). Ünlü modernist mimar Le Corbusier "Mimarlık, her şeyden önce sanattır, heyecan verici ilişkileriyle Platon görkemine, matematiksel düzene, kurguya, uyumun algılanmasına ulaşandır. İşte

mimarlığın amacı budur” şeklinde ifadesi ile mimarlıkla sanatın yakınlığını açıkça ele almaktadır (Le Corbusier, 2003). Frank Lloyd Wright’a göre ise “Mimarlık biçim haline gelmiş yaşamdır. Her büyük mimar-kaçınılmaz olarak-büyük bir şairdir. Zamanını, gününü, çağını yansıtanın büyük bir özgün yorumcusu olmak zorundadır” (Hasol, 2011) ifadesiyle, mimar şair ise eseri de şiir olarak yorumlanabilir. Frank Gehry’nin “Mimarlığı donmuş bir resim, içinde yaşanan bir heykeldir” ifadesi, mimarlıkla resim ve heykel arasında bağ kurmaktadır.

Sanat, en genel haliyle düşünce, yaratıcılık ve hayal gücünün birleşimi olarak tanımlanabilir. Sanatın çok farklı tanımları yapılırken, bir grup akademik çevrelerde henüz tanımlanamamış olarak da görülmektedir. Miguel Tamen’in Sanat Neye Benzer, başlıklı kitabından bilindik tüm sanat görüşleri ve tanımlara tepki olarak eleştirisel bir bakış açısıyla anlatım yapılmaktadır (Tamen, 2015). Ünlü ressam Kandinsky ise sanatın bir gücü olduğunu, bugünü de yarını da görebildiğini söyler. Bu gücü yaratıcı ve öngörülü bir güç diye tanımlar (İpşiroğlu, 2010).

1970’li yıllarda mimarlık mesleğini alışlageldiğın dışında yorumlayan Gordon Matta-Clark, Cornell Üniversitesi’nde mimarlık eğitimi almış olmasına rağmen mesleğini bilindik şekilde yapmamıştır. Terk edilmiş binaların, özellikle de loft yapıların tavanlarını, duvarlarını, bazı katlarını kesip, çıkararak, farklı bakış açıları oluşturmuştur (Bilir, Usta, 2012). Clark’ın, bütün olarak kestiği boşluklar ve yarıklardan oluşan yapılarında sanatın ve modern konutun yerinden, bağlamından kopuk halde alınıp-satılabilen basit materyallere dönüşmesini eleştirir. Building cuts olarak adlandırılan sanatını dokunmama kavramı üzerine değil, toplumsal sorunlar üzerinde düşündürebilen, deneyimlenebilen mekanlar üzerine ifade eder (Artun, Ojalva, 2012). Bilinen bir yapıya, bilinmedik bir açıyla bakan Clark, yapının kendisinin bir heykeltıraş gibi sonradan dokunuşlarla biçim verilerek farklı bir esere dönüşmesine verilecek en iyi örneklerdendir.

Şekil 1. 2. 3. Gordon Matta-Clark Splitting-1974, Conical Intersect-1975, Office Baroque-1977 (URL 1, 2, 3)

2. RESİM SANATI ve MİMARLIK-İÇ MİMARLIK İLİŞKİSİ

Resim sanatının, sanatsal gelişimi anlamada ve yansıtma da diğer sanat dalları arasında öncü olması, pek çok sanat akımının resim sanatı üzerinden gelişerek dünyaya yayılması, mimariyle diğer sanat dallarının disiplinler arası çalışmalarında resmi daha da ön plana çıkarmaktadır. Mimarlık ve resim sanatları arasındaki disiplinler arası etkileşim ise çeşitli ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmeler ışığında gelişen ve değişen 21. Yüzyıl sanat anlayışının başladığı dönem olan 1900'ler de başlamış ve 21. Yüzyıl başlarında Kübizm akımıyla, Bauhaus ve De Stijl gruplarıyla sürmüştür (Antmen, 2009).

Ünlü Rus ressam Kazimir Malevich'e göre 21.yüzyılın sanatı, özellikle de resim sanatı, bilincin düz yüzeyi yenmesi ve mekanda yaratım sanatına doğru ilerlemesiyle birlikte tüm cepelerde zafer kazanmıştır (Conrads, 1991).

De Stijl akımının öncülerinden olan Hollanda doğumlu ressam Piet Mondrian'ın 1921 yılında tasarladığı Sarı, Mavi ve Kırmızı adlı kompozisyonun da siyah ve beyaz renkleri ayırıcı öğe olarak kullanmış, dikdörtgen ve kare formları ele almıştır. Resim sanatının mimarlıkla etkileşimine belki de en bilinen örnek olan bu kompozisyon ile hiç kuşkusuz Gerrit Rietveld'in Hollanda-Utrecht'deki 1924 yılında inşa ettiği Shröder Evi cephe ve iç mekan düzenlemesi yakın ilişki içindedir. Mondrian'ın kullandığı renkleri ve formları birebir iç mekanda görmek mümkündür.

Gaye Birol, Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi konulu yazdığı makalede Shröder Evi'ni "Bir Mondrian resminin mimari açıdan ifade edilmesi" olarak tanımlamaktadır (Birol, 2006).

Şekil 4. 5. 6. 7. Mondrian'ın Kompozisyonu ve Shröder Evi Görünüşleri (URL 4, 5, 6, 7)

1890 yılında Rusya'da doğan El Lissitzky, mimar ve ressamdır. İlk yapıtları resim ve grafik üzerine olmuştur. İki boyutlu resimden, üç boyutlu mekan düzlemine geçişte "Proun" kavramını kurgulayıp, "Proun mekanı" oluşturmuştur. Bu mekanları birincil öğeler ve renkler saydığı çizgiler, düzlemler, çubuklar, küpler, küreler ile beyaz, siyah ve grilerle düzenlenmiş resim sanatıyla mimarlık arasında ilişki kurmak ve birliktelik

oluşturmak istemiştir. 1923 yılında ise Berlin’de bir çok eserden oluşan Proun Odası isimli sergi açmıştır (URL 8).

El Lissitsky 1921 yılında yapmış olduğu Proun 1E isimli çalışması ile Bernard Schumi’nin 1984 yılında yapmış Paris’de inşa edilen Parc De La Villette arasında güçlü bir bağ vardır (Turner, 2014). Kare, daire ve çizgisel formların bir arada kullanıldığı park tasarımının altlığını, El Lissitsky’nin çalışması oluşturmuştur.

Şekil 8. 9. 10. Lissitsky Proun 1E-1921, Tschumi Stilizasyon ve Parc de la Villette-1984
(URL 9, 10, 11)

Renk olmadan mimariyi, ifadeden yoksun ve kör, olarak tanımlayan Theo van Doesburg, De Stijl akımının etkisini mekana taşıyarak, mimarlık ve mekan için renk çalışmasının önemini çalışmalarında vurgulamaktadır. Mondrian ile yolları kesişen Hollandalı ressam, mimar ve sanat eleştirmeni olan Theo van Doesburg, De stijl akımının etkisiyle 1925 yılında Almanya’da Contra-Composition of Dissonances, XVI adlı eserini tasarlamıştır. 1926 yılında Strasbourg’un şehir merkezinde yer alan yaklaşık 200 m² alana sahip The Cafe L’Aubette isimli cafe-sinema ve dans salonunu bu eseri ile aynı tarzda tasarlayıp uygulamıştır. 1930 yılında tahrip olan yapı ve 1980 yılında özellikleri korunarak, restore edildi ve yeniden kullanıma açıldı. Dinamik ve diagonal formlardan oluşan projede, restorasyon sırasında beton, demir, cam, alüminyum, kauçuk, linolyum, emaye, deri, parke gibi malzemeler de kullanılmıştır.

William Curtis’in Modern Architecture kitabında teknik, ekonomik, sosyal ve entellektüel gelişmelerin binaların detaylarında yer aldığından, mimarları odak noktası olarak kalıcı eserleri oluşturduklarından söz etmektedir. Kalıcı eserler arasında The Cafe L’Aubette’yi de anlatmaktadır (Curtis, 1996).

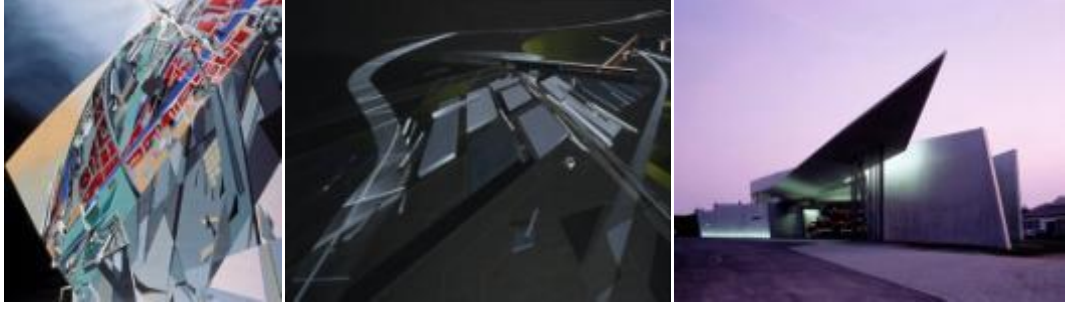
Şekil 11. 12. 13. 14. Contra-Composition of Dissonances-1925, The Cafe L'Aubette
Strasbourg-1980 (URL 12, 13)

Picasso'yu kışkırtıran köy olarak bilinen Yunanistan'ın Chios Adası'nda bulunan Pyrgi Köyü Evleri'nin cepheleri, "Ksista" yani çizik adı verilen bir süsleme sanatı ile şekillendirilmiştir. Bu süslemelerin yapımı için önce siyah kum sıva yapılır sonra beyaz boya ile boyandıktan sonra geometrik desenli şablonlarla cepheye şekil verilmektedir. Kendi resimleri ile cephe düzlemleri arasında bağ kuran Ünlü Kübist ressam Picasso, Pyrgi Köyü'nün yapılarını görünce cephelerdeki motiflere ve desenlere olan hayranlığını gizleyememiştir. Genellikle geometrik desenlerin tercih edildiği süslemeler de, az sayıda da olsa bitki ve hayvan motifleri de kullanılmaktadır. Kübizm'de yer alan kare, dikdörtgen, üçgen, daire gibi geometrik formlar cephe yüzeylerinde sıklıkla tekrar edilmiştir (Köse Doğan, 2015-a).

Şekil 15. 16. 17. 18. Picasso, Guernica-1937, (URL 14) Pyrgi Köyü, Chios-2015 (Köse
Doğan, 2015-b)

Yıldız mimar Zaha Hadid 1977 yılında Londra Architectural Association'dan (AA) mezun olduktan sonra ilk birkaç yılı iş anlamında durgun geçirirken, modern resimle ve özellikle de Kazimir Malevich'in süprematist soyutlamalarını incelemiştir. Hadid, soyutlamalardan yola çıkarak resimler yapmaya başlamıştır. Bu resimler, kendi mimarlık çalışmaları için, bir soyutlama dili oluştururken, standart mimarlık çizimleri olarak bilinen plan, kesit, görünüş, perspektif gibi çizimleri de daha dinamik hale getirmeyi hedeflemiştir (Foster, 2011).

Şekil 19. 20. 21. Zaha Hadid, The World 89 Degrees-1983, Vitra Fire Station, Almanya, 1990-94. (URL 15, 16)

Bir mimarın bir ressamdan ilham alması çok alışıldık bir durum değildi. Hatta post-modernlik söyleminde bulunan zamanın ruhuna bile aykırıydı. Hadid resimlerinde nesnelere çatlatarak açmak, mekanlarını sıkıştırmak ve genişletmek, yapılarını yoğunlaştırmak ve özgürleştirmek için belirsiz bir zaman ve mekan üzerinde çalıştı. Bu düşüncelerle ilk defa 1983 yılında "The World 89 Degrees" isimli çalışmasını oluşturdu (Betsky, 1998). Almanya'da Vitra İtfaiye İstasyonu için tasarladığı binanın formu, her an bir eylem için patlamaya hazır, donmuş bir hareket gibi durmaktadır aynı ifade binayı anlatan resim çalışmasında da mevcuttur (Foster, 2011).

Zaha Hadid'in, Malevich Tektoniği etkisiyle geliştirdiği kendine özgü çizim tekniklerini, aksonometrik perspektiflerini ve projelerini anlattığı The Complete Buildings and Projects adlı kitabında projelerini tasarlarken oluşturduğu çizimlerine detaylıca yer vermektedir (Hadid, 1998).

Moskova doğumlu, ressam ve sanat kuramcısı Vassily Kandinsky gerek teori, gerekse uygulamalarıyla 20. yüzyılı derinden etkilemiştir. Eserleri, soyut sanatın ve modern mimarlık hareketinin başlangıç noktası sayılır. Kandinsky için sanat, manevi değerlerin bir betimlemesidir. Her sanat birbirinden farklı görülse de, hepsinin özü; insanın ruhunu arındırmak ve onu harekete geçirmektir. Onun resimleri müziğin ruhu dinlendirdiği gibi, duyguları dinlendirir ve harekete geçirir (Akbulut, 2011).

Kandinsky'nin 1923 yılında tamamladığı ve Transverse Line ismini verdiği tablosu, Jarde Partnership tarafından soyutlanarak, doğdu şehir olan Moskova'da, 2013 yılında bir plazaya dönüşeceği, 90 yıl önce Almanya'da tablosunu çizerken hayallerinde var mıydı acaba! Resmin mimarlığa dönüştüğünün en açık kanıtı olan Kuntsevo Plaza, görenlerin hayranlığını gizleyemediği bir eser olmuştur. Çok fonksiyonlu alış-veriş ve yaşam merkezi olan Plaza, yaşayan bir Kandinsky tablosudur.

Şekil 22. 23. 24. 25. Kandinsky, Transverse Line-1923, Stilizasyon, Kuntsevo Plaza, Moskova-2013 (URL 17, 18, 19, 20)

"Ben mimar olmadan önce ressamdım," diyen Nafi Çil, 1967 yılında Güzel Sanatlar Akademisi'nden yüksek mimar olarak mezun oldu. Varoluşunu gerçekleştirmek için resim ve mimari gibi iki farklı alandaki çalışmalarını "çağdaş insan varlığı" kavramı üstünde temellendirdi ve çağdaş insan varlığını belirleyen etkinliğin yaratma etkinliği olduğunu söylemektedir. Sanatçı, resim alanında 50 kişisel sergi gerçekleştirmiştir. Mimari alanda da, değişik büyüklükte tasarımları bulunmaktadır. Bunlar; kent merkezi ve meydanları, otel ve tatil köyleri, iş merkezleriyle özel ve toplu konutlar gibi farklı ölçeklerdeki projelerdir. Bugün çağımız sanatının, bir düşünsel etkinlik içinde yer alması gerektiğine inanan Nafi Çil, yalnız sanat yapıtı ortaya koymakla yetinmez, aynı zamanda bu yapıtların temel-düşünsel niteliğini ve sanatın estetik teorisini ortaya koymak zorunluluğunu duyar. Bu nedenle de her yaratma edimi için estetik-pratik'in, estetik-teori ile birlikte gitmesinin gerekli olduğunu düşünür. Nafi Çil, resim ve mimari alanlarındaki çalışmalarını bir yaratma edimi olarak görür, mimarlığın ve resim sanatının farklı olanaklarını, kendi dünya görüşüyle karşılıklı etkileşim sınırları içinde besleyip zenginleştirmeyi ilke edinmektedir (Çil, 2011). Sanatçının resimleri ile yapıları arasındaki benzerlik dikkat çekmektedir. Resimlerinde kullandığı geometrik şekiller ve lekeler, yapılarında geniş açıklıklı boşluklara karşılık gelmektedir.

Şekil 26. 27. 28. 29. Nafi Çil Resimleri ve Mimari Yapıları (URL 21, 22, 23, 24)

3. ÇAĞDAŞ RESİM SANATI VE İLHAM ENVEROĞLU

1970 yılında Azerbaycan'da doğan İlham Enveroğlu, 1989 yılında Azerbaycan Devlet Resim Okulundan ve 1995 yılında Azerbaycan Devlet Mimarlık ve İnşaat Mühendisleri Üniversitesi, Mimarlık Bölümünden mezun oldu. Aynı yıl Türkiye'ye yerleşti. Enveroğlu ressam, mimar, müzik ve şiire ilgi duyan çok yönlü akademisyen-sanatçıdır. Meslek hayatında ressamlığı seçen sanatçı, resimlerini mimari bir bakış açısıyla tasarlamaktadır. Bir resim çalışmasını tamamladığında, eserlerinin çoğunun ölçekli bir projenin plan, kesit, görünüş veya perspektif gibi olduğunu görmekteyiz. Sanatçı, 1998 yılında ilk olarak açtığı suluboya resim sergisinden sonra Mitler, Hazan, Asya'dan Anadoluya, Türk Sanatında Motifler, Anadolu Rüyası gibi isimlendirdiği resimlerinden oluşan, kişisel ve karma sergilere katılmıştır (Enveroğlu, 2013). Günümüzde de resim çalışmalarına farklı malzeme kullanımlarını da ekleyerek, kolaj teknikleri ile çalışmalarına yön veren sanatçı, aynı zamanda akademik çalışmalarını da sürdürmektedir.

Gülseli İnal, "Kuzeyli Bir Yalvaç" isimli makalesinde sanatçının eserlerini, "Anlatılan şey hem gerçek ve anlık, hem de ideal ve süreklidir. Tıpkı eşsiz bir anın içinde gömülü olanları bir an açığa çıkışı gibi..." nitelendirir (İnal, 2009).

Enveroğlu sanatı; varlığı, hayatı, her şeyden önce kendini sorgulama ve irdeleme yöntemi olarak görüyor. Kısaca sanatı "özünü yakalamak" olarak tanımlıyor. Enveroğlu'nun 2000-2003 yılları arasında yaklaşık 50 adet resim çalışmasından oluşan "Asianadolu" isimli sergide yer alan tabloları, ressam yönüyle Türk kültürü ve uygarlıklarının izlerini taşıırken, mimar yönüyle ise her bir resim farklı kentlerin bir araya geldiği vaziyet planları olarak algılanmaktadır. Kendi tanımıyla, "Bir uçak yolculuğu sırasında yer düzlemine bakarken gördüğüm şehirleri birleştirerek resimlerime aktardım. Aktarım yaparken kentleri genellikle bir yaprak veya bir ağaç formunun içine alarak, şekillendirdim." Resimleriyle, kübizm sanatı arasında benzerlik kuranlara, çalışmalarındaki farkın "Kübistlerin sınırsız bir alanda, kendinin ise objeleri sınırlarının belli olduğu bir alanda" çalıştığını belirtmektedir (Sözlü Kaynak, 2015).

4. PROJE ÇALIŞMASI

Selçuk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Bölümü 2014-2015 Eğitim-Öğretim yılı bahar döneminde, 30+30 toplam 60 kişi olan 1. Sınıf öğrencileriyle birlikte İç Mimari Proje-2 dersi kapsamında yaratıcı ve sanatsal boyutu olan bir proje çalışması yapılmasına karar verildi.

Ressam-mimar Doç.Dr. İlham Enveroğlu'nun "Asianadolu" isimli seri çalışmasından seçilen eserlerden soyutlamalar yapmak üzere, 30 adet resim belirlendi. Belirlenen

resimlerin, her öğrencinin proje çalışmasında form oluşturma sürecine, kabuk kurgusuna, iç mekana etkisine, doku, renk ve malzeme seçimine katkı sağlanması amaçlandı. Proje çalışmasının yürütücülüğünü Yrd.Doç.Dr. Rabia Köse Doğan, dersin asistanlığını Arş. Gör. Mehmet Noraslı ve Arş. Gör. Ali Akçaova yapmıştır.

4.1. Proje Konusunun Seçilmesi

Disiplinler arası sanat anlayışının günümüzde önem kazandığı, resim sanatı ve iç mimarlık mesleğinin kesiştiği noktada proje çalışması yaptırmak, öğrencilerin tasarım kabiliyetlerini geliştirmek, özgün düşünme yeteneğini oluşturmak, sanat yapıtıyla iç içe olmalarını sağlamak ve farklı bakış açısı kazandırmak amacıyla, İlham Enveroğlu'nun "Asianadolu" isimli resim serisi analizlenip, ilham alınarak, form oluşturma sürecinde soyutlama çalışmasına yardımcı bir eleman olarak kullanılmıştır. Öğrencilerden, tabloların çağrıştırdığı formlar üzerinden bir kabuk tasarımı yapılması ve bununla birlikte iç mekan düzenleme projesinin yürütülmesi istenilmiştir. Projeye yüklenen fonksiyon, İlham Enveroğlu eserlerinin satışının yapıldığı bir kioks olarak belirlendi. Yaklaşık 80 m² alan üzerinde tasarlanması istenen kioks içinde eser sergi alanları, satış birimi, cafeterya ve ıslak hacim çözümü yapılması belirlendi. Proje de açık, kapalı ve yarı açık alanlara yer verildi.

4.2. Projenin Yöntemi ve Çalışma Aşamaları

"Juan Gris ve Malevich Tektoniği" yöntemi olarak tanımlanan, iki boyutlu çalışmaların, üçüncü boyuta taşınması yöntemi proje kapsamında ele alınmıştır. Juan Gris ve benzeri çalışmalar, kübist kompozisyonların tasarım alanına aktarılmasıyla ilgilidir. "Malevich Tektoniği" egzersizinde ise Kazimir Malevich'in eserlerinin ele alındığı uygulamaların öğrencilere tümüyle serbest bir ortam sunmak yerine ön tanımlı bir eğitsel kurgu dahilinde bir türetici tasarım sürecini deneyimlemeleri hedeflemektedir (Yazar, 2009). "Juan Gris ve Malevich Tektoniği" yöntemine benzerlik gösteren bir metotla proje çalışması yapılmıştır. 30'ar kişiden iki ayrı gruba ayrılan proje öğrencilerinin sayısı toplamda 60 öğrencidir. İlham Enveroğlu'nun "Asianadolu" isimli seri resim çalışmalarının içinden form oluşturmalarına uygun olacak 30 adet resim çalışması seçilmiştir. Proje çalışmasının haftalara göre çalışma dağılımı aşağıda yer almaktadır:

1.Hafta: A4 dosya kağıdına 30 adet resim çalışması küçültülerek yerleştirildi. Küçültülen resimlerin arkasına 1'den 30'a kadar numaralar verildi. Numaralandırılan resimlerin çıktısı alınarak, ayrı ayrı kesilip hazırlandı. Bir kutu içerisine konulan resim çıktılarından, öğrencilerin rastlantısal olarak kura çekmeleri istenildi. Her öğrenci proje çalışmasına altlık oluşturacak resim çalışmasını bu yöntemle belirlemiş oldu. Kura işlemi tamamlandıktan sonra, "Asianadolu" isimli çalışmadan seçilen 30 adet resim,

projeksiyonla ekrana yansıtılarak öğrencilerin eserleri net bir biçimde görmesi sağlandı. Öğrencilere ayrıca dijital ortamda da resimler verildi. Resimlerden soyutlama çalışmasının nasıl yapılacağına dair, anlatım yapıldı. Bu aşamada yaratıcılıklarını sınırlanmamak için proje konusu ve eserlerin taşıdığı anlamlar hakkında bilgi verilmedi.

2. Hafta: Öğrencilerden ilk olarak istenilen, stüdyoya gelirken ellerinde bulunan resimlerden, A3 boyutlarında bir kağıda renkli çıktı alınarak, eskiz kağıtlarıyla birlikte getirilmesi oldu. Stüdyo ortamında ilk soyutlama çalışmasına başlandı. Her öğrenciden en az 5 adet soyutlama çalışmasının yapılması istenildi. Soyutlama çalışmalarına stüdyo dışında da devam edildi.

3. Hafta: Stüdyo öncesinde, soyutlayarak oluşturdukları form çalışmalarının içinden seçilen 3 adet eskiz çalışmasının, 35-50 cm boyutlarında beyaz bir kağıt üzerine aktarılması istenildi. Açık, kapalı ve yarı açık mekan kavramlarının neler olduğu öğrencilere anlatıldı ve her mekanı anlatan lejant çalışması yapıldı. Kağıda aktarılan formlara hiçbir fonksiyon yüklenmeden, açık-kapalı ve yarı açık mekan olarak belirlenmesi ve lejant hazırlanması istenildi. Farklı uçlu kalemlerle tamamlanan çalışmalar stüdyo ortamında panoya asıldı ve öğrencilerden düşüncelerinin ifade edilmesi istenildi.

4. Hafta: Stüdyo öncesinde, yine 35-50 cm boyutlarında, beyaz bir kağıt üzerine, daha önce uçlu kalemlerle yaptıkları açık, kapalı, yarı açık form çalışmalarını renkli fon kartonlarıyla ve altlarında maket kartonu kullanıp yükseklik vererek yapmaları istenildi. Seçilecek renklerin tablodan esinlenilmesine dikkat edildi. Stüdyo saatinde her öğrenci 3 farklı çalışmasını panoya asarak, açık jüri yöntemiyle çalışmalarını ve düşüncelerini, ders sorumluları ve öğrencilere sundu. Öğrencilere doku, malzeme, materyal üzerine bilgiler verildi ve bir sonraki hafta stüdyo dersine gelirken her öğrenciden belirlenen resim çalışmasının verdiği doku hissine yakın malzeme örnekleri getirilmesi istenildi.

5. Hafta: Stüdyo ortamında, öğrencilerin getirdiği malzemelerden uygun olanlar seçilerek daha önce hazırladıkları 3 adet farklı çalışmanın açık, kapalı ve yarı açık mekanlarının bu malzemelerle kaplanması istenildi. Tamamlanan çalışmalar, insan üzerinde bıraktığı doku etkisi açısından sınıf içinde öğrencilerin çoklu katılımıyla değerlendirme yapıldı.

6. Hafta: 6. haftaya kadar 3 adet çalışma üzerinden sürdürülen form, renk ve doku çalışmalarının tamamı panoya asılarak, içlerinden en etkili olan çalışma, proje formunu oluşturmak üzere belirlendi. Bu haftadan sonra yapılan çalışmalar tek bir form çalışması üzerinden yürütüldü.

Şekil 30.31. Resim Soyutlamasında Form, Renk ve Doku Aşamaları (Köse Doğan, 2015).

Soyutlama çalışmaları içerisinde ağaç, yaprak gibi doğadan esinlenerek çizilen tablolara ait formları barındırırken, tablolar balık, deniz yaşamı, denizaltı gibi formlara da benzetilerek özdeşleştirilmiştir. Öğrencilere, proje konusuna ait sınırsız veya daha önce tanımlanmış bir alan vermek yerine, bir sanat eserini soyutlamalarını isteyerek, özgün düşünce kabiliyetleri ve yaratıcılık yönleri açısından olumlu gelişimleri hedeflendi.

7. Hafta: Proje formunun belirlenmesinden sonra proje konusu öğrencilere verildi. Yaklaşık 80 m² alan içerisinde sanatçı İlham Enveroğlu'nun eserlerinin sergilendiği satış kioksu konu olarak verildi. Kioks içerisinde, sergi alanları, satış birimi, cafeterya ve ıslak hacim çözümlenmesi istenildi. Mekan içinde farklı kotların kullanılması ve galeri kat kullanımı öğrencinin isteğine bırakıldı. Bu haftadan itibaren proje çalışmaları 1/50 ölçek olarak fonksiyon çözümleri ve çalışma maketiyle birlikte ilerledi.

8. 9. Hafta: 1/50 ölçek plan düzleminde leke etüdüleri, m² dağılımları, fonksiyon şemaları ile ilk eskiz çalışmaları başladı. Stüdyo içinde alınan kritiklerle proje çalışması ilerledi. Plan, kesit ve cephe görünüşlerinin aynı anda çalışılması ve ayrıca beyaz maket kartonu tekniği ile 1/50 ölçek kabuk maketi çalışması istenildi.

10. Hafta (Arasınav Haftası): Öğrencilerden ara sınav teslimi olarak 50-70 cm ölçülerinde beyaz bir kağıda 1/50 ölçek kat planları, 4 adet kesit çalışması ve ön cephe görünüşünün teknik kurallara uygun, renklendirilerek getirilmesi istenildi.

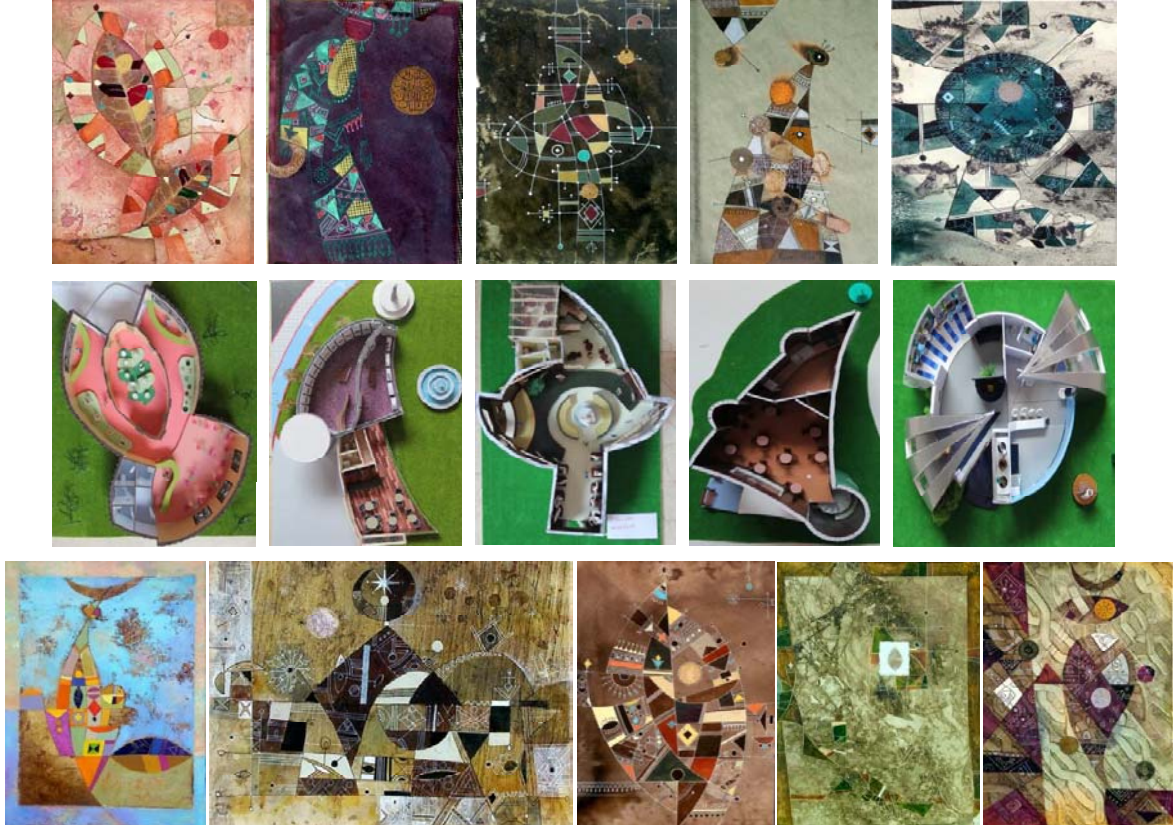
11. Hafta: Arasınav tesliminde alınan projelerin tahsisleri öğretim elemanları tarafından stüdyo öncesinde yapılarak, ders saatinde her öğrencinin çalışması üzerinde bireysel olarak görüşüldü.

12. 13. 14. 15. Hafta: Her öğrencinin projesinde tahsis edilen kısımlar düzeltilmiş olarak stüdyo çalışmasına gelen öğrencilerin, iç mekan düzenlemesiyle ilgili verdikleri kararlar olgunlaştırıldı. Her öğrencinin altlık olarak çalıştığı tablodan esinlenilerek oluşturulan renk ve malzeme seçimleri, donatı ve ekipman tasarımları, aydınlatma elemanları, cephe ve çevre düzenlemeleri 4 haftalık süreçte tamamlandı. Bu aşamalar çalışma maketi, 2 ve 3 boyutlu çizimlerle birlikte sürdürüldü.

16. Hafta (Final Haftası): Final tesliminde her öğrenciden; form oluşturma sürecini anlatan pafta çalışması, 1/50 ölçek kat planları, 4 adet kesit, cephe görünüşleri ve aynı ölçekli teslim maketi istenildi. Proje değerlendirmesi, başta Doç.Dr. İlham Enveroğlu olmak üzere, ders yürütücüleri ve fakülte öğretim elemanlarından oluşan kapalı jüri çalışması ile değerlendirildi.

4.3. Sonuç Ürünleri

Ressam-mimar İlham Enveroğlu'nun tablolarından yapılan, yaklaşık 4 aylık bir süreçte tamamlanan proje çalışmaları, form oluşturma süreci, dış kabuğun kurgulanması, mekanda fonksiyon çözümü olmak üzere toplamda 3 aşamadan oluştu. 16 haftalık stüdyo eğitimi boyunca 6 haftalık zaman dilimi soyutlama ve form oluşturma sürecine ayrıldı. 10.hafta olan ara sınav haftası ve 16.hafta olan final haftasının dışında kalan 8 hafta boyunca dış kabuğun kurgulanması ve mekanda fonksiyon çözümü süreçleri birlikte yürütülmüştür. Öğrenciler, bir proje aşamasında soyutlama çalışmalarının form oluşturma, kabuk kurgusu ve mekan çözümlerinde nasıl entegre edeceklerini öğrendiler. Proje süresinin tamamlanmasıyla birlikte oluşan, 60 adet farklı proje (30 adet tablodan) çalışmasından, seçilen 10 adet resim ve resimle eşleşen proje çalışmalarının sonuç maketleri aşağıda yer almaktadır.

Şekil 32. İlham Enveroğlu Resimleri ve Soyutlanan Proje Maket Görünüşleri (Köse Doğan, 2015)

Teslim edilen çalışmalarda, projelere altlık oluşturan resimler ile projelerin renk, biçim ve doku yönünden benzerlik gösterdiği açıkça görülmektedir. Resimlerde anlatılan ağaç, yaprak gibi doğadan esinlenerek tasarlanan formlar, öğrenci projelerinin bir kısmında fark edilmiş, bir kısmında ise balık, deniz yaşamı, deniz altı, evren, insan, uzay gemisi gibi formlara benzetilmiştir. Resimden mekana etkili bir geçiş sağlanmıştır.

5.SONUÇ ve DEĞERLENDİRME

Antikçağdan beri süregelen mimarlık ve sanat ilişkisi, felsefe kuramcılarının söylemleri, sanatçıların eserleri, mimarların projeleri, sanatçı mimarların ise çalışmaları ile hayat bulduğu açıkça görülmektedir. Sanatın, mimarlık ve iç mimarlık alanında esin kaynağı olmasıyla birlikte, üretilen projenin niteliği artarken, daha önce hiç kurgulanmamış ve deneyimlenmemiş proje, yapı ve mekan örnekleri de sergilenmektedir.

Mimarlık ve iç mimarlık mesleklerini etkileyen sanat akımlarının başında De Stijl ve Kübizm, Süprematizm gibi akımlar gelmektedir. Bu akımların geometrik formlarla yakın ilişki içinde olmaları, etkilenme ve uygulama düzeylerini arttırmaktadır. Etkilenen eserlerden form düzeyinde alıntılarının yanı sıra renk ve doku benzerliği de dikkat çekmektedir. Bir sanat eserinden etkilenerek yapılan tasarımların dikkat çekici, dinamik, akılda kalıcı ve belleklerde iz bırakan şekilde olduğu açıkça görülmektedir.

Sanatın, tasarım eğitime yansımalarıyla ortaya çıkan stüdyo deneyiminden elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibi sıralanmaktadır:

1. Öğrenciler, tasarım sürecinde sınırsız bir alan veya mevcut olan bir alan üzerinde çalışmak yerine, sınırlı ama özgür bir alan üzerinde soyutlama çalışması yapmayı öğrendiler.
2. Öğrenciler, form oluşturma sürecinde yeni bir yöntem belirlediler.
3. Öğrencilerin yaratıcılık yönleri, hayal güçleri ve özgün düşünme yetenekleri geliştirildi.

4. Bir sanat eseri ile iç içe olarak, resim çalışmasının proje çalışmasına nasıl yön vereceği belirlendi.
5. Resim ile mimarlık ve iç mimarlık arasındaki bağ kuruldu.
6. Form oluşturma sürecinde stüdyo ortamında yapılan sunumlarla, projeyi sözlü olarak ifade edebilme yeteneği kazandırılırken, dolaylı olarak da öğrenciler üzerinde özgüven artışı yaşandı.
7. Öğrenci tarafından kabuğun kurgulanması ile birlikte iç mekanda bilindik, sıradan dik açılı mekanların yerini eğrisel, organik, amorf formlar olarak bu formlara uygun donatı ve ekipman tasarımları yapıldı.
8. Resim sanatının kullanım alanlarına, yeni bir uygulama alanı eklendi.
9. Aynı proje konusuyla yola çıkılan tasarım probleminde, 60 adet farklı sonuç elde edildi.
10. Proje çalışmasında izlenen yöntem, tasarım eğitimi veren akademisyenlere ve bu eğitimi alan öğrencilere örnek bir çalışma teşkil edecek düzeydedir.

Ressam Maurice Denis'in söylediği gibi "Her sanat eseri, yaşanmış bir heyecanın, duygusal karşılığıdır." yapılan proje çalışması ile birlikte, öğrencilerle ortak bir heyecan yaşarken, sanatın ince ve hassas duygularını mekanda yaşatmak, varılan hedef oldu.

6. Kaynaklar

- Akbulut, D., (2011), Wassily Kandinsky, Etik Yayınları, İstanbul.
- Antmen, A., (2009), 20. yy Batı Sanatında Akımla, Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Artun, A., (2011), Çağdaş Sanatın Örgütlenmesi-Estetik Modernizm Tasfiyesi, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Artun A., N., Ojalva, R., (2012), Arzu Mimarlığı-Mimarlığı Düşünmek ve Düşlemek, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Betsky, A., (1998), Introduction: Beyond 89 Degrees, Zaha Hadid: The Complete Buildings and Projects, Thames&Hudson, London.
- Bilir, B., Usta, P., (2012), Gordon Matta-Clark, Lemis Yayıncılık, İstanbul.
- Biröl, G., (2006), Modern Mimarlığın Ortaya Çıkışı ve Gelişimi, Megaron Mimarlar Odası Balıkesir Şubesi Dergisi.
- Curtis, W., (1996), Modern Architecture Since 1900, Phaidon Press, Oxford.
- Conrads, U., (1991), 20. Yüzyıl Mimarisinde Program ve Manifestolar, Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları.
- Çil, N., (2011), Mimarlık ve Resim Sanatında Yaratıcı Süreç, Yem Yayıncılık, İstanbul.
- Enveroğlu, İ., (2013), Resim Sergisi Katalogu, Medaş Sanat Galerisi, Konya.
- Foster, H., (2011), Sanat Mimarlık Kompleksi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Hadid, Z.,(1998), The Complete Buildings and Projects, Thames&Hudson, United Kingdom.

Hasol, D., (2011), Mimarlık Sanat Değil mi?, Batı Akdeniz Mimarlık Dergisi, Sayı 48.

İnal, G., (2009), Kuzeyli Bir Yalvaç, Yapı Dergisi, Sayı:331, Yem Yayıncılık, İstanbul.

İpşiroğlu, N., (2010), Paul Klee-Bauhaus Ders Notları ve Yazılar, Hayalbaz Kitap, İstanbul.

Köse Doğan, R., (2015-a), Chios Gezisi Tur Rehberi Kayıtları, Chios, Greece.

Köse Doğan, R., (2015-b), Kişisel Fotoğraf Arşivi.

Le Corbusier, (2003), Çev. Merzi, S., Bir Mimarlığa Doğru, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Özer, B. (2009), Kültür Sanat Mimarlık, Yem Yayıncılık, İstanbul.

Tamen, M., (2015), Çev. Çatlı, N., Sanat Neye Benzer, Metis Yayınları, İstanbul.

Turner, T., (2014), Landscape Design Methods, Illustrated: and landscape architecture design process, Illustrated: and landscape architecture design process.

Yazar, T., (2009), Mimari Tasarım Stüdyolarından Sayısal Egzersizler, Yıldız Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Ana Bilim Dalı, İstanbul.

** Sözlü Kaynak (2015): Doç.Dr. İlham Enveroğlu ile yapılan sözlü görüşme sonucu elde edilmiştir.

İnternet Kaynakları

(URL 1) <http://kunstgeschiedenis.jouwweb.nl/21-eeuw/gordon-matta-clark>, Erişim Tarihi: 16. 09. 2015

(URL 2) <http://www.artnet.com/magazine/features/smyth/smyth6-4-4.asp>, Erişim Tarihi: 16. 09. 2015

(URL3) <http://www.metalocus.es/content/en/blog/macba-collection-demolition-leitmotiv>, Erişim Tarihi: 16. 09. 2015

(URL 4) <http://vart.institute/mondrian/> Erişim Tarihi: 16. 09. 2015

(URL 5) http://studiomaven.org/index.php?title=File:Gerrit_Rietveld__Schroder_House_-_Axon.jpg, Erişim Tarihi: Erişim Tarihi: 16. 09. 2015

(URL 6) <http://modernistsummer.com/the-rietveld-schroder-house/>, Erişim Tarihi: 17. 09. 2015

(URL 7) <http://www.abbeville.com/interiors.asp?ISBN=0789208180&CaptionNumber=04>, Erişim Tarihi: 17. 09. 2015

(URL 8) <http://www.filozof.net/Turkce/edebiyat/edebi-sahsiyetler-kisilikler-biyografileri/19309-el-lissitzky-kimdir-hayati-eserleri-hakkinda-bilgi.html?showall=&limitstart=>, Erişim Tarihi: 17. 09. 2015

(URL 9) <http://www.christies.com/lotfinder/prints-multiples/el-lissitzky-proun-1e>

- 5673527-details.aspx, Erişim Tarihi: 17. 09. 2015
- (URL 10) <http://koozarch.com/masters/axonometric-2/>, Erişim Tarihi: 19. 09. 2015
- (URL 11) <https://www.pinterest.com/pin/507499451731904544/>, Erişim Tarihi: 19. 09. 2015
- (URL 12) <http://fineartamerica.com/featured/contracomposition-of-dissonances-theo-van-doesburg.html>, Erişim Tarihi: 20. 09. 2015
- (URL 13) <https://proyectos4etsa.wordpress.com/2014/04/25/cafe-laubette-theo-van-doesburg-1928/>, Erişim Tarihi: 20. 09. 2015
- (URL 14) https://resimbiterken.files.wordpress.com/2014/06/guernica_all.jpg, Erişim Tarihi: 20. 09. 2015
- (URL 15) <http://pastexhibitions.guggenheim.org/hadid/highlights1.html>, Son Erişim Tarihi: 20. 09. 2015
- (URL 16) <http://www.zaha-hadid.com/architecture/vitra-fire-station-2/>, Erişim Tarihi: 01.10.2015
- (URL 17) <http://www.wikiart.org/en/wassily-kandinsky/transverse-line-1923>, Erişim Tarihi: 21. 09. 2015
- (URL 18) <https://www.youtube.com/watch?v=sFdPC42JuGQ>, Erişim Tarihi: 21. 09. 2015
- (URL 19) <http://archinect.com/news/gallery/66432119/16/jerde-designed-mixed-use-destination-in-moscow-begins-construction>, Erişim Tarihi: 21. 09. 2015
- (URL 20) <http://www.worldarchitecturenews.com/wanmobile/mobile/article/21810>, Erişim Tarihi: 21. 09. 2015
- (URL 21) <https://csmuze.anadolu.edu.tr/eser/%C3%A7il-nafi>, Erişim Tarihi: 24. 09. 2015
- (URL22) <http://lebriz.com/pages/artist.aspx?artistID=401§ion=100&lang=TR&hcp=1>, Erişim Tarihi: 24. 09. 2015
- (URL 23) <http://www.arkiv.com.tr/proje/ambrosia-otel/2578>, Erişim Tarihi: 24. 09. 2015
- (URL 24) <http://v2.arkiv.com.tr/p3431-muammer-cider-evleri.html>, Erişim Tarihi: 24. 09. 2015